

رهیافت الگوی استقرار طرح‌های FDI سرمایه‌گذاران افغانستانی در استان‌های کشور

سیدعلی اصغر موسوی

اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان قزوین

چکیده. هدف این مطالعه، بررسی الگوی استقرار طرح‌های سرمایه‌گذاری مستقیم اتباع افغانستان در ایران است. با توجه به وقوع تحریم‌های بین‌المللی بر علیه کشورمان و تأثیر آن بر کمیت سرمایه وارده، شاهد تغییراتی در ترکیب کشورهای مبدأ سرمایه مستقیم خارجی در سال‌های تحریم هستیم که می‌تواند به عنوان یک الگو و راهبرد جایگزین مورد توجه قرار گرفته و نقاط ضعف و قوت آن بررسی گردد. بر این اساس طرح‌های مصوب سرمایه‌گذاری خارجی اتباع کشور افغانستان که دارای مجوز از سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران با استفاده از شاخص‌های میزان سرمایه مصوب شامل سرمایه خارجی بالقوه یک طرح مصوب و سرمایه وارده شامل سرمایه وارد شده به کشور به شکل نقد یا تجهیزات یا مواد اولیه و ...، بررسی گردیده است. روش تحقیق، روش تحلیل محتوای کمی بود. این تحقیق به‌منظور توصیف عینی و کیفی روابط مؤثر بر سرمایه‌گذاری افغان‌ها در استان‌های ایران و دلایل مؤثر بر آن پرداخته است. براساس یافته‌های این مقاله، از مجموع ۶۰۶ طرح سرمایه‌گذاری خارجی در حداصل سال‌های ۱۳۹۰ تا پایان سال ۱۳۹۶، ۱۴۶ طرح مربوط به سرمایه‌گذاران افغان است که در ۱۴ استان کشور به ثبت رسیده و تاکنون بیش از ۵۵ درصد آن محقق شده است. فراوانی سکونت افغان‌ها در استان‌های کشور با تعداد طرح‌های کسب و کار ایجاد شده توسط آن‌ها در این استان‌ها همپوشانی داشته و سرمایه وارده افغان‌ها در مدت مزبور که بالغ بر ۵۸ میلیون دلار بوده به‌صورت نقدی وارد کشور گردیده است که مغایرت مشهودی با آمار بین‌المللی خروج سرمایه از افغانستان دارد. همچنین طی بررسی‌ها مشخص شد سهولت کسب و کار استان‌ها و

دریافت: ۱۳۹۹/۶/۲۷، پذیرش: ۱۴۰۰/۷/۱۴.

همچنین تحریم‌های بین‌المللی در طی دوره اثری بر میزان سرمایه‌گذاری افغان‌ها در ایران نداشته است.

واژگان کلیدی: سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، افغانستان، سرمایه مصوب خارجی، سرمایه وارده خارجی، اتباع افغان، فیپا.

۱- مقدمه

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی^۱ را می‌توان این‌گونه تعریف کرد؛ خرید یک بنگاه یا بخشی از آن توسط یک سرمایه‌گذار با تابعیت کشور خارجی در محدوده مرزهای کشور میزبان. همچنین بر اساس تعریف سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه^۲، اگر یک سرمایه‌گذار خارجی بیش از ده درصد از شرکت محلی را داشته باشد، این بدان معنی است که سرمایه‌گذار خارجی کنترل شرکت محلی را در اختیار دارد. جذب سرمایه‌گذاری خارجی و تأمین منابع مالی برای اجرای طرح‌های سرمایه‌گذاری خصوصاً برای کشورهای با منابع داخلی کم قدرت یکی از راهکارهای رشد و به تبع آن توسعه اقتصادی است.

از عمده کارکردهای اقتصادی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی برای کشور میزبان می‌توان به تسریع رشد اقتصادی [۱۳، ۱، ۶]، ایجاد اشتغال [۱۷، ۱۰]، انتقال تکنولوژی و روش‌های تولید [۱۱، ۲۳] که می‌تواند موجب افزایش بهره‌وری [۲۴] شود و تأثیر مثبت بر صادرات کشور میزبان، قدرت رقابت‌پذیری [۲۵] اشاره نمود. البته در این میان اثر برخی موارد در تحقیقات مختلف که طی دوره و جغرافیای متفاوت صورت گرفته بعضاً دارای نتایج متفاوتی بوده است.

از موضوعات مهم در راستای جذب حداکثری سرمایه‌گذاری خارجی توجه به فضای اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی حاکم بر کشور میزبان است که می‌تواند جذب سرمایه‌های خارجی را تسهیل و یا دشوار نماید. از این شرایط می‌توان به عوامل سیاست‌گذاری اقتصادی، عوامل ساختاری اقتصادی، عوامل تشویقی و حمایتی، عوامل جغرافیایی و سیاسی اشاره نمود.

کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل^۳ عوامل تعیین‌کننده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور میزبان را به سه گروه طبقه‌بندی می‌نماید:

۱. چارچوب سیاستی برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شامل ثبات اقتصادی، سیاسی و اجتماعی، قوانین ورود و انجام عملیات تولیدی، استانداردهای رفتار با شعب خارجی، سیاست‌های مربوط به وظایف و ساختار بازارها، موافقتنامه‌های بین‌المللی در مورد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، سیاست خصوصی‌سازی، سیاست‌های تجاری (تعرفه‌ها و موانع غیرتعرفه‌ای) و سیاست مالیاتی.
 ۲. عوامل تعیین‌کننده اقتصادی با توجه به انگیزه شرکت‌های چندملیتی به سه نوع به شرح زیر تقسیم می‌شوند:
 - الف) در جستجوی بازار: اندازه بازار و درآمد سرانه، رشد بازار، دسترسی به بازارهای منطقه‌ای و جهانی، ترجیحات مصرف‌کننده ویژه هر کشور، ساختار بازارها.
 - ب) جستجوی منابع و دارایی: مواد اولیه، نیروی کار غیرماهر ارزان، نیروی کار ماهر، تکنولوژی، ابداع و دیگر دارایی‌های ایجاد شده مانند نام تجاری، زیرساخت‌های فیزیکی شامل بندرها، راه‌ها، ارتباطات راه دور.
 - ج) جستجوی کارایی: هزینه منابع و دارایی‌های فهرست شده در بند ب، تعدیل شده بر حسب بهره‌وری نیروی کار، هزینه دیگر نهاده‌ها مانند هزینه‌های حمل و نقل و ارتباطات و هزینه سایر کانال‌های واسطه‌ای، عضویت در موافقتنامه‌های یکپارچگی منطقه‌ای که با شبکه همکاری منطقه‌ای ارتباط داشته باشند.
 ۳. تسهیلات کسب و کار شامل: تشویق سرمایه‌گذاری شامل ایجاد تصویر خوب، فعالیت‌های مولد سرمایه‌گذاری و خدمات تسهیل سرمایه‌گذاری، انگیزه‌های سرمایه‌گذاری، هزینه‌های بوروکراسی مربوط به فساد و کارایی اداری و غیره، تسهیلات اجتماعی شامل مدارس دو زبانه، کیفیت زندگی، خدمات بعد از سرمایه‌گذاری.
- توسعه بازارهای مالی در کشورهای میزبان به عنوان شاخصی در ترکیب بندهای دو و سه فوق می‌تواند مورد توجه قرار گیرد.
- با توجه به آنچه در سطرهای بالا عنوان شد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با رعایت برخی مصالح نظام سیاسی و اقتصادی کشورها می‌تواند لنگر مناسبی برای نیل به رشد اقتصادی باشد، لذا بر این مبنا توجه به ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری کشورهای همسایه

به لحاظ اهمیت همکاری‌های مرزی و منطقه‌ای، ضرورتی انکار ناپذیر است. لذا در این مقاله برآنیم تا به چیستی الگوی سرمایه‌گذاری خارجی افغان‌ها در ایران بپردازیم.

۲- بیان مسئله

امروزه بسیاری از کشورهای جهان به واسطه عدم تکافوی منابع داخلی برای سرمایه‌گذاری که قادر به پوشاندن شکاف بین سرمایه‌گذاری و پس‌انداز نیست، تمایل شدیدی به جذب سرمایه‌های خارجی پیدا کرده‌اند. در این میان تأمین مالی تشکیل سرمایه از طرق مختلفی از جمله بدهی‌های خارجی، استفاده از پس‌اندازهای داخلی، جذب سرمایه خارجی و ... امکان‌پذیر است و لیکن ضرورت مشارکت سرمایه‌گذار در فعالیت اقتصادی ایجاد و شراکت در سود و زیان حاصله، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را به عنوان بدیلی منحصر به فرد در این حوزه متمایز می‌سازد که بر این اساس در کشورهای در حال توسعه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به پایدارترین و بزرگترین بخش از جریان سرمایه خارجی تبدیل شده است [۱].

ارتباط مستقیم نوع مداخله سرمایه‌گذار در سود و زیان حاصل از سرمایه‌گذاری موجب گردیده در سرمایه‌گذاری مستقیم علاوه بر ورود سرمایه، اشکال مختلف و متنوعی از انتقال فناوری در تولید محصول و در تشکیل سرمایه انسانی مؤثر و تحول در مدیریت را شاهد باشیم که به عنوان موتور محرکه رشد تولید و توسعه اقتصادی از آن یاد می‌شود.

اقتصاد ایران یک اقتصاد بانک محور است و بیش از ۹۸ درصد تأمین مالی از طریق نظام بانکی است (بسته پیشنهادی رونق تولید اتاق ایران، ۱۳۹۷). با توجه به تأثیرگذاری فرایند تأمین مالی در فعالیت‌های تولیدی، تنوع شیوه‌های تأمین مالی امری ضروری است. با وجود آنکه نقدینگی در سال‌های گذشته رشد قابل توجهی را در کشور داشته است، اما به دلیل جذب این میزان نقدینگی در بخش‌های غیر مولد، همچنان بخش‌های مولد با کمبود منابع مالی مواجه هستند. بدین جهت برای بهبود اوضاع بخش‌های مولد، تأمین مالی امری ضروری به نظر می‌رسد. یکی از مواردی که می‌تواند منجر به تأمین مالی ارزان برای بخش‌های مولد شود، سرمایه‌گذاری خارجی است. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نوعی تأمین مالی بدون ریسک است که علاوه بر

ایجاد فرصت‌های مناسب شغلی و افزایش توان نهادی بنگاه‌ها به بروز محیط رقابتی کمک شایانی می‌نماید و اینها در حالی است که هیچ فشار مالی بر سبب بدهی دولت ایجاد نمی‌کند و همه‌ی ریسک‌های تجاری سرمایه‌گذاری بر عهده سرمایه‌گذار خارجی است.

طبق گزارش آنکتاب سهم ایران از جذب سرمایه خارجی ورودی در سال ۲۰۱۸، تنها حدود ۳٪ درصد جریان ورودی سرمایه خارجی جهان و بیشترین میزان جذب سرمایه خارجی ایران حدود ۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۷، بوده است [۲۸] که شامل سرمایه مصوب طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی است که به تصویب هیئت سرمایه‌گذاری خارجی کشور رسیده و بخش قابل توجهی از آن وارد کشور نگردیده است.

در جدول مقایسه‌ای زیر، میزان سرمایه‌گذاری مستقیم برخی کشورهای منطقه و جهان در سال ۲۰۱۸ آمده است، براساس ستون آخر این جدول که نشان‌دهنده نرخ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به تولید ناخالص ملی است، علیرغم وجود فرصت‌های بسیار مناسب سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی خصوصاً حوزه انرژی و موقعیت مناسب جغرافیایی و اقلیمی و بازار داخلی مناسب و امکان اتصال به بازارهای منطقه‌ای کم نظیر، ایران در جمع کشورهای منطقه به لحاظ جذب سرمایه مستقیم خارجی وضعیت مناسبی نداشته، علیرغم اینکه برخی کشورهای منطقه طی سال‌های اخیر توانسته‌اند عملکرد بهتری در بهره‌مندی از تأمین مالی بین‌المللی داشته باشند.

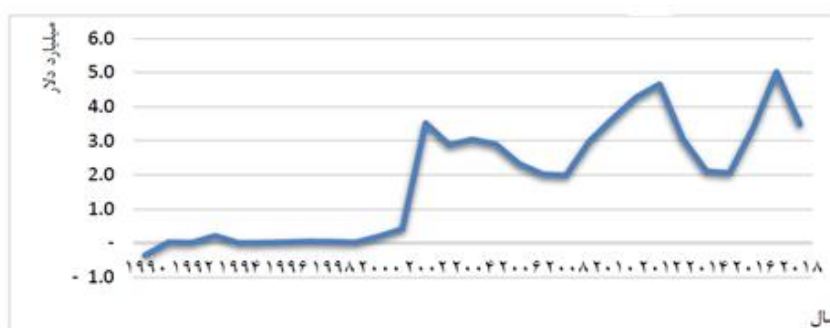
جدول ۱- جدول مقایسه‌ای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی وارده به کشورهای منتخب در سال ۲۰۱۸- ارقام به میلیون دلار

کشور	GDP	FDI inflow	FDI/GDP%
ایران	۴۹۷،۹۴۹	۳،۴۸۰	۰/۷
ترکیه	۷۶۶،۷۵۷	۱۲،۹۴۴	۱/۷
گرجستان	۱۶،۴۰۷	۱،۲۳۲،۵	۷/۵
ارمنستان	۱۲،۶۱۶	۲۵۴،۲۶	۲
چین	۱۳،۶۰۵،۲۵۳	۱۳۹،۰۴۳،۵	۱
امارات عربی متحده	۴۲۴،۶۶۷	۱۰،۳۸۵،۳	۲/۴

منبع: سایت UNCTAD

همان‌طور که عنوان شد، توسعه و تداوم تولید در داخل در بخش‌های مختلف نیازمند انباشت سرمایه و سرمایه‌گذاری است. سرمایه که از مهمترین اجزاء توضیح‌دهنده تفاوت رشد در تبیین نئوکلاسیکی به شمار می‌رود متاثر از نوع و گستره تعامل کشور سرمایه‌پذیر با دنیای خارج بوده، لذا تعیین مکان سرمایه‌گذاری از سوی سرمایه‌گذاران صرفاً بر مبنای سیاست‌های اقتصادی نبوده بلکه ریسک‌های سیاسی هم در این تصمیم لحاظ می‌گردد [۱۹]. بر این مبنای هرگونه عامل تحدیدکننده روابط خارجی به عنوان یک ریسک سیاسی، می‌تواند یک مسئله و مشکل در زمینه جذب سرمایه مستقیم خارجی باشد.

از جمله عوامل محدودکننده، تحریم‌ها هستند که به عنوان یک عامل برونزا می‌توانند اثرات ایستا و پویایی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی داشته باشند. استفاده از ابزارهای سیاست اقتصادی برای اجبار سایر ایالت‌ها از هزاران سال پیش به عنوان ابزاری برجسته در امور کشورها بوده و تأثیر اقتصادی تحریم‌ها و انزوای ناشی از آن، مهمترین عامل پیش‌بینی‌کننده تأثیر اجباری این اقدامات تلقی می‌شود [۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۷].

شکل ۱- جریان خالص ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ایران، سال‌های ۲۰۱۸-۱۹۹۰
منابع: آنکتاد، گزارش سرمایه‌گذاری جهانی، 2019 www.unctad.org

شکل ۱ روند جریان خالص سرمایه مستقیم خارجی وارده به کشور طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۸ را نشان می‌دهد. افزایش قابل توجه ورود سرمایه پس از سال ۲۰۰۰ را می‌توان به آغاز به‌کار دولت هفتم جمهوری اسلامی و همچنین تصویب قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی در سال ۱۳۸۱ مرتبط دانست و لیکن در سال‌های

بعد تغییرات ورود سرمایه مستقیم خارجی تلاطم‌هایی نسبتاً زیاد داشته که به دلیل همپوشانی آن با دوره‌های شدت و ضعف تحریم‌های بین‌المللی، می‌توان دلیل آن را افزایش مخاطرات ناشی از اعمال تحریم‌های بین‌المللی برشمرد [۹].

تأثیر تحریم‌ها علاوه بر تغییر در کمیت طرح‌های خارجی مصوب و سرمایه خارجی وارده، تغییر در ترکیب کشورهای مبدأ سرمایه مستقیم خارجی نیز بوده است که بحث پیرامون آن و به طور مشخص ورود سرمایه‌گذارانی از کشور افغانستان موضوع بحث این مقاله است، اگرچه می‌توان این موضوع را از منظرهای مهم دیگری چون امنیت و فرهنگ و مسایل ژئوپلیتیک نیز مورد بررسی قرار داد.

۲-۱- روابط اقتصادی ایران و افغانستان

کشور افغانستان با نام رسمی جمهوری اسلامی افغانستان و جمعیتی بالغ بر ۳۷ میلیون نفر واقع در حدفاصل آسیای میانه، آسیای غربی و خاورمیانه و با کشورهای ایران، پاکستان، تاجیکستان، ازبکستان، ترکمنستان و چین همسایه است.

تولید ناخالص ملی افغانستان در سال ۲۰۱۸ معادل ۲۱،۴۰۹ میلیون دلار بوده که نسبت به رقم آن در سال ۲۰۰۵ رشد دو برابری را تجربه نموده است. سرانه تولید ناخالص داخلی آن ۵۱۳ دلار است. تراز تجاری کالایی این کشور ۶۲۳۱- میلیون دلار آمریکا بوده و عمده مقاصد صادراتی افغانستان کشورهای پاکستان، هندوستان، امارت عربی متحده، چین و تاجیکستان می‌باشد که خریدار ۸۲ درصد از محصولات کشاورزی و مواد خام و معدنی مورد نیاز خود از افغانستان می‌باشند.

اقتصاد افغانستان در سال ۲۰۱۹ حدود ۲۸ درصد رشد داشته است، که عمدتاً حاصل از رشد شدید کشاورزی ناشی از رفع خشکسالی می‌باشد، اما طولانی بودن عدم قطعیت سیاسی، سرمایه‌گذاری‌های خصوصی را تضعیف کرده است.

از سال ۲۰۰۶ به ویژه در دسترسی گسترده به آب، فاضلاب و برق، آموزش و خدمات درمانی، پیشرفت‌های چشمگیر در افغانستان مشاهده شده است. درآمد دولت از سال ۲۰۱۴ به طور مداوم در حال رشد بوده و دولت درگیر طیف وسیعی از اصلاحات در محیط کسب و کار و اصلاحات مدیریت مالی عمومی بوده است، اگرچه پیشرفت نابرابر بوده است لیکن افزایش دسترسی به خدمات و برخی زیرساخت‌ها را به دنبال داشته است.

افغانستان همچنان ناامنی و نااطمینان سیاسی را تجربه می‌کند. انتخابات ریاست جمهوری در سپتامبر ۲۰۱۹ برگزار شد، اما نتیجه مورد اعتراض واقع شد و نهایتاً موجب تشکیل دولت ائتلافی بین اشرف غنی و عبدالله عبدالله گردید. در سال ۲۰۱۹ درگیری ادامه دارد و طی ششمین سال پیاپی بود که تعداد کشته‌شدگان غیرنظامیان در افغانستان از ۱۰ هزار نفر فراتر رفت. بحران آوارگان همچنان ادامه دارد. تعداد آوارگان ناشی از درگیری بین دولت و گروه طالبان از ۳۶۹/۷۰۰ در سال ۲۰۱۸ به بیش از ۴۰۰،۰۰۰ نفر در سال ۲۰۱۹ افزایش یافت. ۵۰۵،۰۰۰ پناهنده نیز در طول سال ۲۰۱۹ از ایران به افغانستان بازگشتند.

استفاده از ظرفیت کشورهای همسایه یکی از مسائل قابل‌اعتنا در سیاست اقتصادی جمهوری اسلامی در شرایط تحریم است. در میان کشورهای همسایه، افغانستان علاوه بر ویژگی هم‌مرز بودن، به دلیل اشتراکات فرهنگی و زبانی و نیز دارا بودن وضعیت اقتصادی خاص خود از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای در دیپلماسی اقتصادی ایران برخوردار است. در حال حاضر ایران بزرگ‌ترین شریک تجاری افغانستان است و این کشور علاقه‌مند به افزایش حجم تجارت خود با ایران و هند از طریق بندر چابهار است؛ اما اعمال تحریم‌های مجدد آمریکا علیه ایران، چشم‌انداز روابط اقتصادی این کشور با جمهوری اسلامی را مبهم و تا حدودی پیچیده خواهد کرد. با این حال ظرفیت‌های قابل‌اعتنایی در مناسبات ایران و افغانستان وجود دارد که می‌توان با بهره‌برداری از آن، بخش قابل‌توجهی از فشارهای ناشی از تحریم‌های اقتصادی آمریکا را به حداقل رساند. دگرگونی‌های افغانستان در گام نخست بر روی امنیت ایران تأثیر مستقیم دارد. مرزهای خاوری ایران در چهار دهه گذشته همواره از دگرگونی‌های افغانستان تأثیر پذیرفته است. تا آنجا که اشغال افغانستان زیر چکمه‌های ارتش سرخ شوروی در پنجم دی ماه ۱۳۵۷، سبب روان شدن آوارگان و پناهجویان افغان به سوی ایران شد؛ در زمان یورش نظامی ارتش آمریکا نیز در هفتم اکتبر ۲۰۰۱ به افغانستان به بهانه مبارزه با طالبان و القاعده، بار دیگر ایران با پیامدهای کوچ افغان‌های آواره از جنگ روبرو شد.

ایران و افغانستان با اشتراکات زبانی، قومی و مذهبی، همانندی‌های فرهنگی فراوانی با یکدیگر دارند. کوچ میلیون‌ها افغان به ایران در ۳۵ سال گذشته و حضور نزدیک به ۲ میلیون نفر از آن‌ها در ایران امروز، اشتغال به کار آنان در شهرهای گوناگون و یا

تحصیل در مدرسه‌ها و دانشگاه‌های سراسر کشور، خواه از دید اقتصادی و خواه آموزشی و پرورشی، این دو جامعه را در هم تنیده است.

۲-۲- مهاجرین افغان

براساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، در سال ۹۵ از مجموع جمعیت ۷۹۹۲۶۲۷۰ نفری ایران، قریب به ۲ درصد (۱۵۸۳۹۷۹ نفر) را مهاجرین افغانستانی تشکیل می‌دهند که از این تعداد ۸۴۵۲۶۷ نفر مرد و ۷۳۸۷۱۲ نفر نیز زن است.

جدول ۲- آمار مهاجرین افغان در استان‌های کشور. منبع مرکز آمار ایران- نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵

ردیف	استان	جمعیت افغان	ردیف	استان	جمعیت افغان
۱	تهران	۵۱۵۵۶۷	۱۷	خراسان جنوبی	۵۰۴۵
۲	خراسان رضوی	۲۱۹۴۴۲	۱۸	مازندران	۲۶۲۳
۳	اصفهان	۱۸۳۱۲۴	۱۹	کهگیلویه و بویراحمد	۱۵۰۳
۴	کرمان	۱۲۵۴۱۱	۲۰	گیلان	۳۰۹
۵	فارس	۱۰۹۲۴۷	۲۱	همدان	۲۱۷
۶	قم	۹۶۳۶۷	۲۲	آذربایجان شرقی	۱۳۹
۷	البرز	۸۴۳۲۱	۲۳	آذربایجان غربی	۱۰۷
۸	یزد	۵۱۷۴۳	۲۴	لرستان	۹۹
۹	سمنان	۳۵۴۰۹	۲۵	خراسان شمالی	۹۳
۱۰	بوشهر	۲۹۶۹۱	۲۶	چهارمحال بختیاری	۹۱
۱۱	مرکزی	۲۹۲۵۷	۲۷	کرمانشاه	۴۷
۱۲	سیستان و بلوچستان	۲۶۸۴۶	۲۸	زنجان	۴۰
۱۳	هرمزگان	۲۴۱۹۵	۲۹	اردبیل	۳۵
۱۴	قزوین	۱۸۴۰۱	۳۰	ایلام	۲۹
۱۵	گلستان	۱۸۲۷۳	۳۱	کردستان	۱۸
۱۶	خوزستان	۶۲۹۰	مجموع		۱۵۸۳۹۷۹ نفر

منبع: سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران

آمار مهاجرین افغان در جدول ۲ آمده است. تعداد مهاجرین افغانستانی مستقر در استان‌های تهران، خراسان رضوی و اصفهان حدود ۷۹ درصد از کل مهاجرین مزبور را تشکیل می‌دهد. از دید اقتصادی، ایران یکی از بزرگترین کمک‌کنندگان مستقیم به افغانستان است. پس از فروپاشی طالبان، تهران در نشست توکیو برای بازسازی افغانستان در سال ۲۰۰۲ مبلغ ۵۶۰ میلیون دلار و در نشست لندن در سال ۲۰۰۶

صد میلیون دلار کمک نمود. تا پایان سال ۲۰۰۶، ایران یکی از انگشت شمارترین کشورهای بود که همه وعده‌های خود را به سرانجام رسانده بود. در نشستی جهانی که در ژوئن ۲۰۰۸ در پاریس برای افزایش کمک به افغانستان برگزار شد، ایران به افغانستان وعده پرداخت ۵۰ میلیون دلار کمک و ۳۰۰ میلیون دلار وام در سه سال آینده را داد. در سال ۲۰۰۹ ایران چهارمین سرمایه‌گذار برتر افغانستان بود. سرمایه‌گذاری ایران بیشتر در زمینه ساخت و ساز جاده‌ها و پل‌ها، انرژی، کشاورزی، بهداشت و درمان بوده است. این کمک‌ها بیشتر پشتیبان و گسترش‌دهنده طرح‌های زیرساختی به ویژه راه و ترابری میان ایران، افغانستان و کشورهای آسیای مرکزی بوده است. همچنین یک طرح چند میلیارد دلاری برای اتصال راه‌آهن ایران به افغانستان و تاجیکستان در دست ساخت است.

۳- مبانی نظری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

کار، سرمایه، فناوری و مدیریت مهم‌ترین عوامل تولید به شمار می‌آیند. در مقام نظریه، همه این عوامل می‌توانند منشأ داخلی یا خارجی داشته باشند. چنانچه حجم پس‌انداز یک جامعه با درآمد سرانه پایین به میزان کافی نباشد، سرمایه‌گذاری داخلی متناسب با افزایش جمعیت و نیروی کار انجام نمی‌پذیرد. در چنین جوامعی، منابع مالی خارجی، بخشی از نیازهای کشور به منابع مالی را تأمین می‌کنند. روش‌های تأمین مالی خارجی به دو دسته تأمین منابع مالی بدون مشارکت خارجی و تأمین منابع مالی با مشارکت خارجی تقسیم می‌شود. نوع اول شامل استفاده از وام‌های خارجی، خطوط اعتباری و یوزانس است و نوع دوم به دو دسته سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی تقسیم می‌شود. در مورد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نظریه‌های متفاوتی بر حسب نوع بازارها مطرح است:

۳-۱- تئوری‌های مرتبط با بازار کامل:

تئوری‌های مرتبط با بازار کامل خود به ۳ دسته‌ی مجزا قابل تفکیک می‌باشند:

۳-۱-۱- نرخ‌های متفاوت بازدهی

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در نتیجه نرخ‌های متفاوت سود حاصله از جریان سرمایه در سطح بین‌المللی به وجود می‌آید بر اساس این فرض، جریان سرمایه‌کشورهایی را در می‌نوردد که در آن‌ها نرخ‌های بالای سود وجود داشته باشد ضعف این فرضیه در این است که با فرض وجود نرخ‌ی واحد از سود در بین صنایع، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در آن صنایع رخ نخواهد داد و هم‌چنین با فرض نرخ واحد از سود و بازدهی، هیچ‌گاه میان ۲ کشور سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اتفاق نخواهد افتاد [۱۴].

۳-۱-۲- تنوع سرمایه‌گذاری

بر اساس این تئوری، تصمیم یک شرکت چندملیتی برای سرمایه‌گذاری در خارج تنها متأثر از نرخ‌های بازگشت سود نیست، بلکه آنچه اهمیت بیش‌تری دارد مسئله خطرات ناشی از سرمایه‌گذاری است. بر این اساس، تنوع سرمایه‌گذاری یک شرکت در بازارهای متعدد امکان خطرات آن را کاهش می‌دهد [۱۴].

۳-۱-۳- اندازه

فرضیه بازار ریشه در تئوری نئوکلاسیک سرمایه‌گذاری دارد. این تئوری بر نقش اندازه بازار کشور میزبان و نقش نرخ رشد آن تمرکز دارد. طبق این فرضیه، هر اندازه حجم و وسعت بازار بزرگ باشد، دسترسی به منابع و کاهش هزینه‌های تولید از طریق توسل به صرفه‌های مقیاس امکان‌پذیرتر می‌باشد [۵].

۳-۲- تئوری‌های مرتبط با بازارهای ناقص

۳-۲-۱- تئوری سازمان صنعتی

مطابق با این فرضیه، هنگامی که بنگاهی شرکت‌های تابعه خود را در دیگر کشورها برپا می‌کند با عدم مزیت‌های متعددی در رقابت با بنگاه‌های داخلی مواجه می‌گردد. این عدم مزیت‌ها از تفاوت در زبان، فرهنگ، نظام قانونی و دیگر تفاوت‌های بین کشوری بروز می‌نماید، اگر با وجود این عدم مزیت‌ها بنگاه بخواند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی انجام دهد، باید برخی از مزیت‌ها را که از دارایی‌های نامشهود برمی‌خیزد از قبیل علامت تجاری مشهور، حق امتیاز فناوری محافظت‌شده،

مهارت‌های مدیریتی و دیگر عوامل ویژه بنگاه دارا باشد. علی‌رغم توان نسبی فرضیه سازمان صنعتی هایمر^۴ در تبیین برخی موارد، این فرضیه متقاعدکننده به نظر نمی‌رسد. این فرضیه از تبیین این مسئله که چرا شرکت‌ها علی‌رغم برخورداری از اشکال ارزان توسعه همچون صادرات، از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌منظور افزایش مزیت‌های خود وارد می‌شوند، ناتوان می‌باشد [۱۴].

۳-۲-۲- نظریه‌ی درونی‌سازی

در دهه‌ی ۱۹۷۰ شاخه‌ای از ادبیات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با عنوان نظریه درونی‌سازی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ظهور یافت. مبنای آن نظریه کوز^۵ بود که اقدام به آزمون نقش هزینه‌های معاملاتی در شکل‌گیری بنگاه می‌کرد. دغدغه‌ی اصلی نظریه کوز این بود که چرا بنگاه‌ها به وجود می‌آیند و چرا همه‌ی معاملات اقتصاد در بازار روی نمی‌دهد؟ وی پاسخ به این سؤالات را در قالب هزینه‌های معاملاتی از جمله هزینه‌ی تعیین قیمت بازار، هزینه‌ی مذاکرات، هزینه‌های امضا و اجرای قراردادهای میان طرفین معامله مورد بحث قرارداد. در این نظریه برای غلبه بر مشکلات و کاهش هزینه‌های معاملاتی نیاز به مدیریت منابع و معاملات است. زمانی که این امر اتفاق بیفتد، یک شرکت متولد می‌شود و به تبع آن منافع ناشی از اقدامات عمدتاً به‌جای بازار در درون بنگاه و سازمان به‌دست می‌آید در چنین وضعیتی ما شاهد درونی‌سازی فعالیت در درون ساختار شرکت خواهیم بود [۸].

فرایند درونی‌سازی بعدها در جهت تبیین تولید بین‌المللی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی توسعه یافت و از طرفداران پیشگام این نظریه باکلی و کاسون بودند. طبق نظر این آن‌ها، عملیات شرکت‌ها به‌ویژه شرکت‌های بزرگ، تنها تولید کالا و خدمات را شامل نمی‌شود بلکه فعالیت‌هایی از قبیل بازاریابی آموزش، تحقیق و توسعه تکنیک‌های مدیریتی و مداخله در بازارهای مالی را نیز شامل می‌شود که این فعالیت‌ها در ارتباط متقابل با یکدیگر بوده که از آن می‌توان به محصولات واسطه‌ای یادکرد. نظریه‌های درونی‌سازی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نقش پراهمیتی در توسعه نظریه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در دهه‌ی ۱۹۷۰ ایفا نموده است. این نظریه از پاسخ به این سؤال که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در چه مکان‌هایی روی می‌دهد ناتوان است. هم چنین این نظریه یک رویکرد پویا نیست، چرا که برای ایجاد یک

رویکرد پویا باید رویکردهای مختلف را که بر پویایی و عدم تعادل در سطوح بنگاه، بازار و رقابت بین‌المللی تمرکز یافته‌اند با یکدیگر ادغام کرد [۱۲].

۳-۲-۳- فرضیه چرخه زندگی محصول

مطابق با فرضیه‌ی چرخه‌ی زندگی محصول تولید از طریق چرخه‌ای از ابتکار شروع شده، رشد نهایی یافته، رشد آن کاهش و در آخر زوال می‌یابد. این نتیجه، در واکنش به فرایند معرفی و ابداع، شیوع، بلوغ و پیری می‌باشد. این فرضیه‌ی مسلم می‌دارد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی زمانی اتفاق می‌افتد که بلوغ محصول و رقابت به مرحله اوج خود برسد. در چنین وضعیتی مبدعان تصمیم می‌گیرند که محصول در کشورهای در حال توسعه را به دلیل پایین بودن هزینه‌ها در این کشورها تغییر دهند [۵].

۳-۲-۴- تغییر پذیری نرخ ارز

آلبیر در سال ۱۹۷۰ برای اولین بار به بررسی اثرات تغییرات نرخ بهره بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی پرداخت. او استدلال نمود که کشورهای دارای نرخ پول ضعیف اقدام به جذب FDI می‌نمایند. پس از او کیوز^۶ تقویت پول رایج یک کشور در مقابل دلار آمریکا را یک متغیر مهم تبیینی برای جریان FDI آن کشور در ایالات متده آمریکا معرفی نمود. همچنین فروت و استین^۷ در مطالعات خود به این نتیجه دست یافتند که کاهش ارزش دلار موجب ارتقای نسبی جایگاه سرمایه‌گذاران خارجی و در نتیجه کاهش هزینه سرمایه‌گذاری می‌شود. کاسمن^۸ نیز طی بررسی‌های انجام می‌دهد درمی‌یابد که افزایش تغییر پذیری نرخ ارز واقعی منجر به افزایش FDI می‌گردد چرا که در شرایط وجود ریسک نرخ ارز، شرکت‌ها FDI را برای نفوذ به بازارهای خارجی ترجیح می‌دهند [۵].

۳-۲-۵- پارادایم التقاطی دانینگ^۹

دانینگ با مطالعه تاریخ نظریه‌پردازی راجع به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اقدام به ارائه‌ی رویکردی می‌نماید که طیف وسیعی از نظریه‌ها را در خود جای می‌دهد وی در صدد پاسخ به «چرایی»، «میزان» و «مکان» بود. مفروضات اصلی پارادایم دانینگ

عبارت‌اند از: مزیت‌های مالکیتی، مزیت‌های ناشی از درونی‌سازی و مزیت‌های مکانی [۵].

به گفته‌ی وی شرکت‌ها زمانی به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی روی خواهند آورد که مزیت‌های سه‌گانه مالکیت، موقعیت مکانی و درونی‌سازی وجود داشته باشد. هر چند این شرایط برای تحقق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ضروری می‌باشند، ولی الزامی نیستند. براین اساس مزیت‌های مالکیتی به مزیت‌های مرتبط با شرکت و به نوعی دارایی‌های خاص شرکت تأکید دارد. مزیت‌های درونی‌سازی بر تقویت مزیت‌های مالکیتی و همچنین پوشش نقایص بازار اشاره دارد و در نهایت مزیت‌های موقعیتی (مکانی) به مزیت‌های کشور میزبان می‌پردازد.

پارادایم التقاطی دانینگ بر خلاف نقاط قوت بسیار خود از جمله لحاظ کردن متغیر نظریه‌های متعدد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، از یک نقطه ضعف اساسی رنج می‌برد. در برگرفتن متغیرهای متعدد تأثیرگذار بر شکل‌گیری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی که باهدف تأثیرگذاری هم‌زمان بر انگیزش‌های شرکت جهت وارد شدن در عرصه‌ی تولید خارجی از یک سو و کشور میزبان جهت جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از سوی دیگر صورت گرفته است. عملیاتی شدن این پارادایم را دشواری‌های جدی مواجه می‌سازد. در واقع پیش‌بینی‌های قابل‌آزمون را نمی‌توان از این پارادایم استخراج کرد. برای مثال در حالی‌که متغیرهای مربوط به مزیت مکانی به راحتی قابل آزمون هستند، بررسی پیوند بین مزیت‌های مالکیتی و ناشی از درونی‌سازی امری بسیار دشوار است.

۴- پیشینه تحقیق

در خصوص موضوعات مرتبط با مبادلات سرمایه و یا معاملات تجاری ما بین ایران و افغانستان و یا دیگر کشورهای خاورمیانه مقاله‌ای یافت نشد و عمده بررسی‌ها که بعضاً در قالب مطالعات موردی صورت گرفته است در خصوص برخی کشورهای آسیای جنوب شرقی، آمریکا و یا اروپا صورت گرفته که نتایج آن در رد یا تأیید نظریات مطرح در بخش ادبیات نظری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است. در ادامه به ذکر برخی موارد می‌پردازیم.

در مقاله سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با ساختارهای بازار میزبان، با تجربیات ژاپن، نشان می‌دهد که در شرایط خاص، اگر شرکت مادر تخصصی خارجی تصمیم به ایجاد یک سرمایه‌گذاری مشترک^{۱۰} با یک شریک داخلی در کشور میزبان، با نوعی انتقال فناوری نماید، نتایج آن برای هر دو شرکت بهینه خواهد بود [۲۶].

در مقاله آنچه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را در بر می‌گیرد: نقش زبان، فاصله جغرافیایی، جریان اطلاعات و شباهت تکنولوژیکی، تأثیر شباهت‌های زبانی و فن‌آوری بین کشورها بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را بررسی نموده است [۱۸]. در این پژوهش ضمن پیمایش ۷۱۳۰۹ شرکت مشترک دارای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی طی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۲، مشخص گردید؛ که اشتراکات زبانی با سطح بالایی از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی رابطه مثبت دارد. اختلافات فن‌آوری مانع از جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بین کشورها می‌شود و جریان اطلاعات برای جریان‌های بزرگ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بسیار مهم است.

در مقاله بررسی عوامل مؤثر بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشورهای منطقه منا، درجه بازبودن اقتصادی، نرخ بازگشت سرمایه، رشد اقتصادی، سرمایه انسانی و نقدینگی همگی اثر مثبتی بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارند [۱۶]. در مقاله عوامل مؤثر بر جریان سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در ایران، درآمد ملی، درجه بازبودن اقتصادی، سرمایه انسانی، تولید ناخالص داخلی را دارای رابطه مستقیم و مثبت با سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی برآورد نموده است [۴].

در مقاله عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در منطقه منا، نوع نظام ارزی، سیستم حکمرانی، نرخ تورم و درجه بازبودن اقتصادی را بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مؤثر برآورد نموده است [۳].

در مقاله عوامل تعیین‌کننده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، ثبات اقتصادی، درجه بازبودن اقتصاد، سطح درآمدکیفیت مؤسسات و سطح توسعه کشور میزبان بر میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی مؤثر است [۲۹].

۵- روش تحقیق

جامعه آماری پژوهش شامل کلیه طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی است که از محل سرمایه‌گذاری فعالان اقتصادی افغانستانی از ابتدای ۱۳۹۰ تا پایان ۱۳۹۶ بر مبنای قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی موفق به اخذ مجوز سرمایه‌گذاری خارجی در ایران گردیده‌اند. روش تحقیق در این پژوهش، روش تحلیل محتوای کمی است. این تحقیق به منظور توصیف عینی و کیفی محتوای مفاهیم به صورت نظام‌مند و ارزیابی براساس قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۱ انجام گرفته، از این رو محقق کوشیده است با استفاده از متغیرهای موضوع مطالعه به تشریح وضعیت، تحلیل علی و معلولی و برقراری ارتباط مابین متغیرهای موجود پردازد و از این رهگذر رویکرد مطلوب جهت بهره‌مندی حداکثری بازار سرمایه و سایر بازارهای اقتصادی کشور از مزایای این قبیل سرمایه‌گذاری‌ها را پیشنهاد نماید.

به بیان دیگر تلاش در جهت یافتن دلایل عمده و الگوی استقرار طرح‌های سرمایه‌گذاری اتباع کشور افغانستان در استان‌های کشور مهمترین هدف این مقاله است تا با پی بردن به دلایل آن بتوان با رعایت مقررات و مصالح نظام اقتصادی و سیاسی کشور، الگوی مناسبی برای پذیرش سرمایه‌گذاران افغان تعیین نمود. در این میان بررسی تأثیر فضای کسب و کار استان‌ها، رابطه تجاری استان‌ها با کشور افغانستان و اثر مباحث کلان اقتصادی همچون تحریم‌های بین‌المللی نیز بر موضوع تحقیق بررسی خواهد شد.

۶- تعریف عملیاتی شاخص‌ها

۶-۱- سرمایه خارجی مصوب

سرمایه مورد نیاز برای ایجاد یا توسعه یک طرح کسب و کار توسط یک فرد حقیقی یا حقوقی خارجی یا یک ایرانی مقیم خارج که پس از طی مراحل و تشریفات قانونی، با موافقت هیئت سرمایه‌گذاری خارجی مستقر در سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران مصوب گردیده است (آیین نامه اجرایی قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۱).

۶-۲- سرمایه خارجی وارده

بخشی از سرمایه مصوب طرح سرمایه‌گذاری خارجی که در مدت قانونی پس از تصویب طرح، در قالب نقد یا ماشین‌آلات و تجهیزات و یا دانش فنی یا ترکیبی از این سه حالت برای اجرای طرح سرمایه‌گذاری مربوطه از طریق مبادی قانونی و رسمی وارد کشور گردد (آیین‌نامه اجرایی قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۱).

۶-۳- طرح سرمایه‌گذاری خارجی تحقق یافته

طرح سرمایه‌گذاری خارجی مصوب که در موعد قانونی موفق به ورود تمام و یا بخشی از سرمایه مصوب شده باشد (آیین‌نامه اجرایی قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۱).

۷- تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

۷-۱- سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران

جریان سرمایه‌گذاری‌های خارجی در ایران در سال‌های اخیر نسبت به پتانسیل عظیم موجود، بسیار ضعیف مانده است. این امر به دلیل عوامل مختلفی است: همه‌گیر بودن دولت در اقتصاد، ریسک‌های سیاسی خارجی (تحریم آمریکا، تحریم‌های اقتصادی) و همچنین موضوعات داخلی تورم، رکود و وابستگی بودجه به فروش نفت و کسری بودجه‌های مستمر و بوروکراسی سنگین در همه بخش‌ها.

نرخ سرمایه‌گذاری در کشور از نزدیک ارتباطی با اوضاع سیاسی دارد و پیش‌بینی وضعیت کلی ایران در سال‌های آتی، به ویژه در مقابل تشدید تنش‌های ژئوپلیتیکی و تحریم‌های اقتصادی، هنوز هم بسیار دشوار است. پس از توافق هسته‌ای امضا شده در ۱۴ ژوئیه ۲۰۱۵ بین ایران و قدرت‌های مهم بین‌المللی، جریان‌های مستقیم وارد کشور شدند.

پس از توافق هسته‌ای موسوم به برنامه جامع اقدام مشترک که موجب ایجاد برخی گشایشات سیاسی برای ایران گردید، اقبال سرمایه‌گذاران خارجی و شرکت‌های

سرمایه‌گذار خارجی برای سرمایه‌گذاری خارجی افزایش یافت و رفت و آمدهای زیادی در راستای راه‌اندازی طرح‌های اقتصادی صورت گرفت. اطلاعات این تحقیق براساس تمام شماری طرح‌های سرمایه‌گذاری مصوب نزد هیئت سرمایه‌گذاری خارجی سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران از ابتدای سال ۱۳۹۰ تا پایان سال ۱۳۹۶ گردآوری گردیده است. به موجب قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۱، عنوان سرمایه‌گذار خارجی به اشخاص حقیقی یا حقوقی غیرایرانی و یا ایرانی با استفاده از سرمایه با منشاء خارجی که مجوز سرمایه‌گذاری اخذ نموده باشند، اطلاق می‌گردد. این مجوز به موجب ماده ۵ و ۶ قانون مزبور از طریق هیئت سرمایه‌گذاری خارجی مستقر در سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران صادر گردیده و به امضای وزیر اقتصاد می‌رسد. مطابق با ماده ۲ این قانون، پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی با رعایت سایر قوانین و مقررات جاری کشور می‌بایست به منظور عمران و آبادی و فعالیت تولیدی اعم از صنعتی، معدنی، کشاورزی و خدمات براساس ضوابط زیر صورت پذیرد:

الف - موجب رشد اقتصادی، ارتقاء فن‌آوری، ارتقاء کیفیت تولیدات، افزایش فرصت‌های شغلی و افزایش صادرات شود.

ب - موجب تهدید امنیت ملی و منافع عمومی، تخریب محیط‌زیست، اختلال در اقتصاد کشور و تضییع تولیدات مبتنی بر سرمایه‌گذاری‌های داخلی نشود.

ج - متضمن اعطای امتیاز توسط دولت به سرمایه‌گذاران خارجی نباشد. منظور از امتیاز، حقوق ویژه‌ای است که سرمایه‌گذاران خارجی را در موقعیت انحصاری قرار دهد.

د - سهم ارزش کالا و خدمات تولیدی حاصل از سرمایه‌گذاری خارجی موضوع این قانون نسبت به ارزش کالا و خدمات عرضه شده در بازار داخلی در زمان صدور مجوز، در هر بخش اقتصادی از بیست و پنج درصد (۲۵ درصد) و در هر رشته، از سی و پنج درصد (۳۵ درصد) بیشتر نخواهد بود. با بررسی بندهای ۴ گانه به عنوان محدودیت‌های قانونی پذیرش طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی، شاخص‌های مناسب برای تجزیه و تحلیل وضعیت سرمایه‌گذاری خارجی خصوصاً در مورد پروژه‌های جذب شده توسط سرمایه‌گذاران کشور افغانستان در سال‌های مورد مطالعه دست می‌دهد که می‌توان با استفاده از آن‌ها انطباق اقدامات صورت گرفته و سیاست‌های جاری حاکم

بر جلب و جذب سرمایه‌گذاری خارجی از سوی دستگاه‌های مسئول با قوانین و مقررات بالادستی و اهداف و منافع ملی را بررسی نموده و کارایی و اثر بخشی آن‌ها را سنجید.

۷-۲- هدف‌گذاری سرمایه‌گذاری خارجی طی سال‌های ۹۰ تا ۹۶

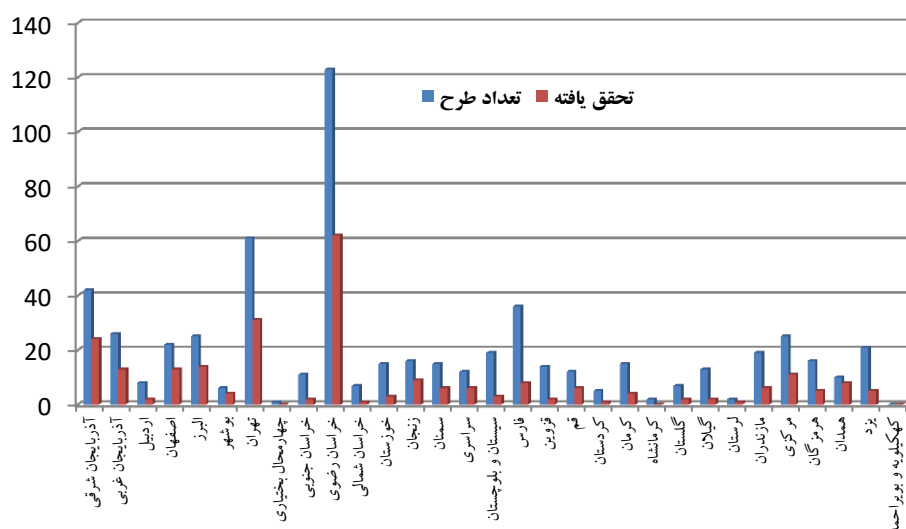
وضعیت سرمایه‌گذاری خارجی در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶ را می‌توان به دو دوره تقسیم کرد، دوره اول مربوط به سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۳ است که تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورمان تشدید شد. در این سال‌ها سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مصوب از حدود ۴۴۵ میلیون دلار در سال ۱۳۹۰ به ۱۳۳۷ میلیون دلار در سال ۱۳۹۲ رسید. دوره دوم را می‌توان از سال ۱۳۹۳ که مصادف بود با اولین سال استقرار دولت یازدهم، تشریح کرد. این دوره با مذاکرات بین نمایندگان جمهوری اسلامی ایران و کشورهای ۵+۱ شروع شد و تا نهایی شدن توافق هسته‌ای در ماه‌های پایانی سال ۱۳۹۴ ادامه یافت. در این دوره سرمایه‌گذاری خارجی مصوب از ۷۶۴ میلیون دلار در سال ۱۳۹۳ به ۱۰۳۶۸ میلیون دلار در سال ۱۳۹۶ رسید.

متعاقب تصویب برجام در سال ۱۳۹۶ پروژه‌های «جلب پانزده میلیارد دلار سرمایه‌گذاری خارجی» و «افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به منظور گسترش بهره‌وری دانش‌بنیان حوزه‌هایی که قابلیت جذب بالا دارد»، «معرفی ظرفیت‌ها و فرصت‌های متقابل اقتصادی و سرمایه‌گذاری ایران و خارج برای جلب مشارکت فعالان خارجی و داخلی»، «اخذ تسهیلات مالی خارجی تا سقف ۲۰ میلیارد دلار در جهت تأمین مالی طرح‌های تولیدی و عمرانی بخش‌های دولتی و خصوصی کشور» از سوی ستاد فرماندهی اقتصاد مقاومتی برای اجرا به دستگاه‌های مربوطه ابلاغ شد.

۷-۳- سرمایه‌گذاری خارجی طی سال‌های ۹۰ تا ۹۶

طی شش ساله منتهی به پایان سال ۹۶، جمعاً رقم ۳۸،۱۸۵ میلیون دلار سرمایه خارجی در قالب ۶۰۶ طرح سرمایه‌گذاری از کشور دنیا تحت قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی ایران به ثبت رسیده است. بدیهی است با توجه به عدم وجود الزام قانونی، تعداد طرح‌های خارج از پوشش قانون مذکور بیش از این رقم خواهد

بود. استان‌های خراسان رضوی با ۱۲۳ طرح، تهران با ۶۱ طرح و آذربایجان شرقی با ۴۲ طرح بیشترین تعداد جلب سرمایه‌گذاری خارجی و استان‌های کهگیلویه و بویراحمد بدون ثبت هیچ طرحی، چهارمحال بختیاری یک طرح و لرستان و کرمان هر کدام ۲ طرح کمترین تعداد را در این مدت در کارنامه خود ثبت نموده‌اند.

شکل ۲- تعداد طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی در استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶

منبع: سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران

در شکل ۲ میزان طرح‌های مصوب در استان‌های کشور و تعداد طرح‌های تحقق یافته را مشاهده می‌کنید. منظور از طرح‌های تحقق یافته شامل پروژه‌هایی است که در مهلت شش ماهه قانونی پس از ثبت طرح، مبادرت به ورود تمام یا بخشی از سرمایه مصوب در قالب وجوه نقدی که به صورت ارز قابل تبدیل، از طریق نظام بانکی یا دیگر طرق انتقال وجوه که مورد تأیید بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران باشد، به کشور وارد شود، ماشین‌آلات و تجهیزات، ابزار و قطعات یدکی، قطعات منفصله و مواد اولیه، افزودنی و کمکی، حق اختراع، دانش فنی، اسامی و علائم تجاری و خدمات تخصصی، سود سهام قابل انتقال سرمایه‌گذار خارجی و یا سایر موارد مجاز با تصویب هیئت دولت به شرح آنچه در ماده ۲ قانون آمده است، نماید.

براساس اطلاعات حاصل از تمام شماری طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی طی سال‌های ۹۰ تا ۹۶، از مجموع طرح‌های ثبت شده، ۲۵۴ طرح در بازه زمانی قانونی مبادرت به ورود سرمایه نموده‌اند. در آمار ورود و یا جذب سرمایه‌گذاری خارجی که در این مقاله به عنوان ملاک تحقق طرح خارجی در نظر گرفته شده است، استان‌های تهران، بوشهر و زنجان دارای بیشترین رقم ورود سرمایه طی دوره تحقیق بوده‌اند.

۷-۴- سرمایه‌گذاری افغانستانی‌ها در ایران

یکی از حوزه‌های ارتباط اقتصادی ایران با افغانستان، مناسبات مربوط به سرمایه‌گذاری خارجی است. از مجموع ۶۰۶ طرح سرمایه‌گذاری خارجی در ایران طی سال‌های ۹۰ تا ۹۶، جمعاً ۱۴۶ طرح مربوط به سرمایه‌گذاران کشور افغانستان است که در ۱۴ استان کشور به ثبت رسیده است^{۱۱}. این تعداد از طرح‌ها ۲۴ درصد کل طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی مصوب در دوره مورد بررسی را شامل می‌شود که با توجه به سرمایه‌گذاری قریب به ۴۰ کشور جهان در ایران در دوره مذکور، رقم قابل توجهی است و این موضوع نشان از اهمیت سرمایه‌گذاری خارجی افغان‌ها در معادلات سرمایه‌گذاری خارجی کشور دارد، البته ناگفته نماند کل رقم سرمایه‌گذاری طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی افغان‌ها طی سال‌های مطالعه، ۱۷۱،۵ میلیون دلار معادل نیم درصد سرمایه خارجی مصوب بوده است این موضوع حاکی از کوچک بودن این طرح‌ها به لحاظ حجم سرمایه می‌باشد و لیکن در عین حال در میان کشورهای همسایه به لحاظ حجم سرمایه‌گذاری خارجی مصوب، اتباع کشور افغانستان پس از کشور ترکیه حایز رتبه دوم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌باشند.

۷-۵- استان‌های میزبان طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی افغان‌ها

سرمایه‌گذاری مستقیم اتباع افغانستانی در ۱۴ استان کشور شامل استان‌های یزد، هرمزگان، مرکزی، مازندران، گیلان، قم، قزوین، فارس، سیستان و بلوچستان، خراسان رضوی، خراسان جنوبی، البرز، تهران و اصفهان توزیع گردیده است. در این میان استان‌های خراسان رضوی، تهران و اصفهان به ترتیب با ۸۹، ۱۶ و ۱۰ طرح

سرمایه‌گذاری در جلب طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی سرمایه‌گذاران افغان پیشتاز بوده‌اند.

یکی از موضوعات کلیدی در بررسی الگوی سرمایه‌گذاری افغان‌ها در ایران، بررسی حضور مهاجرین افغان در استان‌های کشور است. نزدیکی به مرزهای شرقی، دسترسی به شغل و درآمد، پیشینه و ساخت فرهنگی و مذهبی شهرها و همچنین وجود زمینه‌های حاشیه‌نشینی و وجود مهمان شهرها از جمله دلایل تمرکز افغان‌ها در برخی استان‌های کشور است [۷]. براساس آمار منتشره مرکز آمار ایران، در سال ۹۵ استان‌های تهران، خراسان رضوی و اصفهان به ترتیب با ۵۱۵،۵۶۷ نفر، ۲۱۹،۴۴۲ نفر و ۱۸۳،۱۲۴ نفر در صدر مهاجرپذیرترین استان‌ها از کشور افغانستان قرار گرفته‌اند یکی از موضوعات مهم در بررسی‌های انجام شده در این حوزه می‌تواند تعیین ارتباط بین تمرکز و تراکم مهاجرین در استان‌های کشور و میزان سرمایه‌گذاری آنها در آن استان باشد که به همین منظور ضریب همبستگی حاصل بین متغیرهای جمعیت مهاجرین افغان و تعداد طرح‌های سرمایه‌گذاری افغان‌ها در استان‌های کشور از طریق نرم‌افزار Eviews v11 محاسبه گردیده که از همبستگی مثبت میان متغیرهای مهاجرپذیری استان‌ها و تعداد طرح‌های سرمایه‌گذاری انجام شده حکایت دارد.

Covariance Analysis: Ordinary

Date: 06/14/21 Time: 11:15

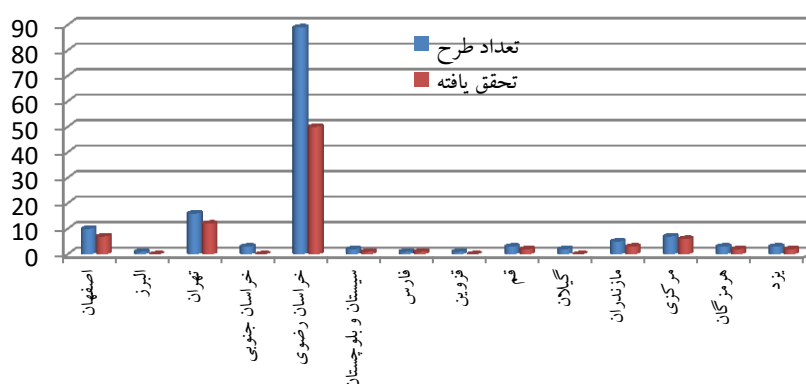
Sample: 1 31

Included observations: 31

Correlation t-Statistic Probability	INV	POP
INV	1.000000 ---- ----	
POP	0.389079 2.274473 0.0305	1.000000 ---- ----

شکل ۳- تحلیل همبستگی متغیرهای جمعیت مهاجرین و سرمایه‌گذاری خارجی افغان‌ها در استان‌های کشور

نتیجه بدست آمده از بررسی همبستگی بدست آمده بین متغیر جمعیت مهاجرین افغان و رقم تجمعی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در استان‌های کشور طی سال‌های مطالعه، حاکی از ارتباط مثبت بین این دو مؤلفه دارد. همچنین آزمون معنی داری تعمیم این نتیجه به جامعه حکایت از رد فرضیه صفر (نبود همبستگی دو متغیر در جامعه آماری) و تأیید وجود رابطه معنی داری همبستگی دو متغیر دارد.

شکل ۴- طرح‌های سرمایه‌گذاری افغان‌ها در ایران طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶

منبع: سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های فنی و اقتصادی ایران

از مهمترین دلایل این همبستگی می‌توان به اقبال مهاجرین افغان برای بهره‌گیری از تسهیلات روادید و اجازه اقامت در ایران اشاره نمود که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان یکی از ابزارهای لازم برای اخذ مجوز مزبور و استفاده از مزایای آن همچون بهره‌مندی از کالای عمومی امنیت در ایران همواره مورد توجه مهاجرین بوده است. در این خصوص ماده ۲۰ قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی کشور مصوب ۱۳۸۱ و ماده ۳۵ آیین‌نامه اجرایی این قانون، وزارت امور خارجه، وزارت کشور، وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی و نیروی انتظامی را مکلف به صدور روادید، اجازه اقامت، صدور پروانه کار برای سرمایه‌گذاران، مدیران، کارشناسان خارجی و بستگان درجه یک آنها در ارتباط با سرمایه‌گذاری‌های مشمول قانون می‌نماید. موضوع اجازه اقامت یا اعطای تابعیت به اشخاص خارجی در ازای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان یک راهکار برای جذب سرمایه خارجی در عرصه اقتصاد بین‌الملل شناخته شده

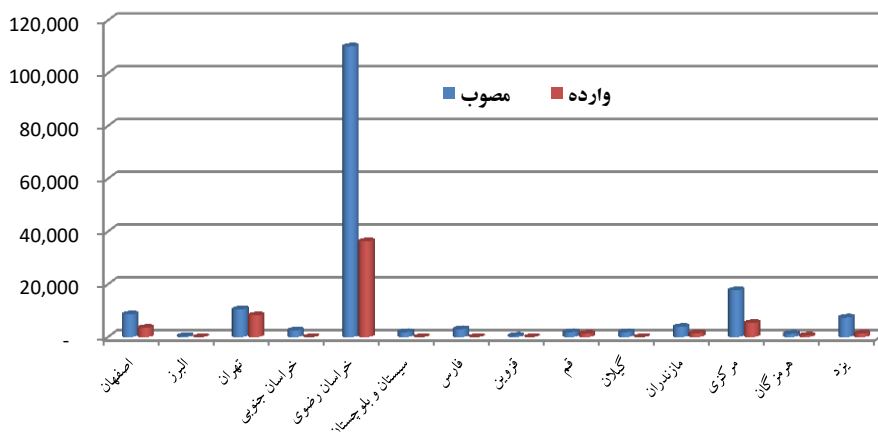
است و بسیاری از کشورها با تعیین یک رقم مشخص به عنوان حداقل میزان سرمایه‌گذاری در صنایع منتخب اقدام به جذب منابع مالی خارجی می‌نمایند. از این رو با مصوبه خرداد ماه ۱۳۹۸ هیئت وزیران در صورت تحقق ۲۵۰ هزار دلار سرمایه‌گذاری خارجی اقامت پنج ساله به فرد خارجی و بستگان درجه یک ایشان داده می‌شود.

۷-۶- مشخصات طرح‌های سرمایه‌گذاری افغان‌ها

تمرکز طرح‌های کسب و کار سرمایه‌گذاران افغان در ایران در سه بخش صنعت و معدن با فراوانی ۹۹ طرح، خدمات ۲۸ طرح و کشاورزی ۱۹ طرح بوده و میانگین سرمایه مصوب هر طرح ۱۱۷۵ هزار دلار است. از طرح‌های صنعتی سرمایه‌گذاران افغان می‌توان به طرح‌های نساجی و تولید پوشاک، ریخته‌گری و فلزات، تولید فرش و مواد شیمیایی اشاره نمود. در حوزه خدمات عمده فعالیت‌ها متمرکز بر ارائه خدمات حمل و نقل و ترانزیت، هتل و مهمانپذیر و صنایع دستی بوده و همچنین در حوزه کشاورزی کارگاه‌های تولیدات گلخانه‌ای، بسته‌بندی و دامپروری سبک و سنگین از جمله فعالیت‌های سرمایه‌گذاران افغان در ایران است. از مشخصه‌های بارز طرح‌های کسب و کار افغان‌ها در استان‌های کشور، کوچک بودن آنها به لحاظ حجم سرمایه و تعداد اشتغال آنها است. نبود دانش فنی و تکنولوژی مورد نیاز کشور که همان‌طور که پیشتر اشاره شد. به عنوان یکی از اهداف جذب سرمایه‌گذاری خارجی وارده از دیگر مشخصه‌های طرح‌های سرمایه‌گذاری افغان‌ها در ایران است.

۷-۷- سرمایه وارده و تحقق طرح سرمایه‌گذاری

از مجموع ۱۴۶ طرح سرمایه‌گذاری مصوب اتباع افغانستان در هیئت سرمایه‌گذاری خارجی کشور طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶، تعداد ۸۶ مورد (معادل ۳۴ درصد) در طی این مدت مبادرت به ورود سرمایه داشته‌اند و در مجموع ۵۸ میلیون و ۴ هزار دلار از محل سرمایه‌گذاری افغان‌ها در طول ۶ ساله منتهی به پایان سال ۱۳۹۶ وارد کشور شده است که با توجه به آنچه که در بخش قبل توضیح داده شده در این نوشته ملاک تحقق و فعلیت طرح سرمایه‌گذاری است.

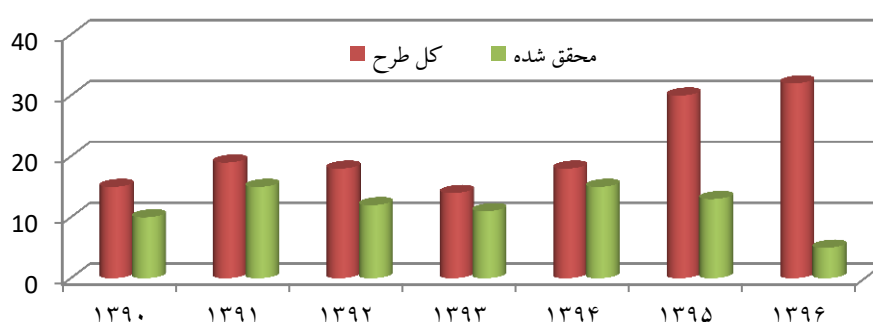

شکل ۵- میزان سرمایه مصوب و وارده طرح‌های سرمایه‌گذاری افغان‌ها در ایران طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶
منبع: سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های فنی و اقتصادی ایران

از میان استان‌های مقصد سرمایه‌گذاران افغان استان‌های خراسان رضوی، تهران و مرکزی رتبه اول تا سوم بیشترین رقم سرمایه وارده و استان‌های تهران با ۷۸ درصد، قم با ۶۷ درصد و هرمزگان با ۴۴ درصد بیشترین رقم تحقق طرح سرمایه‌گذاری خارجی افغانستانی‌ها را به خود اختصاص داده‌اند، که این نسبت از تقسیم میزان مجموع سرمایه وارده در قالب نقد، ماشین‌آلات و تجهیزات و یا دانش فنی طرح‌ها از کشور مقصد بر رقم سرمایه مصوب طرح‌ها بدست آمده است. در این قسمت با هدف بررسی تأثیر فضای کسب و کار استان‌ها بر شکل‌گیری و تحقق طرح‌های سرمایه‌گذاری افغان‌ها، میانگین نمره شاخص کسب و کار استان‌ها برای دوره بررسی استخراج گردیده و همبستگی آن با درصد تحقق طرح‌های سرمایه‌گذاری خارج مصوب افغان‌ها مورد آزمون قرار گرفته است.

شاخص کسب و کار استان‌ها به صورت فصلی توسط اتاق بازرگانی منتشر می‌گردد و مشتمل بر ۱۰ زیرشاخص پایش فضای کسب و کار است. نمره‌های پایین‌تر نشان‌دهنده فضای کسب و کار بهتر و نمره‌های بالا نشان از وخامت فضای کسب و کار استان دارد. درصد تحقق طرح سرمایه‌گذاری نیز میزان ورود سرمایه خارجی از محل طرح‌های مصوب را نشان می‌دهد.

براساس خروجی نرم افزار Eviwes v11 ضریب همبستگی بین میانگین شاخص فضای کسب و کار استان‌ها و همچنین نسبت تحقق طرح‌های سرمایه‌گذاری رقم ۰/۷- رانشان می‌دهد که نشان‌دهنده رابطه معکوس و ضعیفی بین این دو متغیر است. بدیهی است ارتباط منفی این دو متغیر نشان‌دهنده تأثیر مثبت فضای کسب و کار بهینه استان‌ها بر تحقق طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی در آنها دارد.

شکل ۶- طرح‌های سرمایه‌گذاری افغان‌ها در ایران طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶

منبع: سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های فنی و اقتصادی ایران

براساس شکل ۶ بررسی سالیانه سرمایه‌گذاری مستقیم سرمایه‌گذاران افغان در ایران نشان می‌دهد طی سال‌های ۹۰ تا ۹۶ طرح‌های سرمایه‌گذاران افغان در ایران رو به افزایش بوده و لیکن به لحاظ تعداد طرح‌های محقق شده به‌جز سال ۹۶، نسبتاً روند با ثباتی داشته است و میانگین مشارکت سرمایه‌گذاران افغانی در طرح‌های ایجاد یافته به طور متوسط بیش از ۷۰ درصد است. به لحاظ تقسیم‌بندی طرح‌های تحقق یافته براساس نوع بخش اقتصادی سرمایه‌گذاری افغان‌ها در ایران، بیشترین طرح با فراوانی ۵۳ مورد به حوزه صنعت اختصاص دارد که جمعاً بالغ بر ۳۱۲۲۷ هزار دلار را به خود اختصاص داده است. ۱۸ طرح در حوزه خدمات با مجموع سرمایه وارده ۱۷۸۲۹ هزار دلار و ۱۲ طرح با سرمایه وارده ۶۴۸۷ هزار دلار نیز در بخش کشاورزی حاصل سرمایه‌گذاری افغانستانی‌ها در ایران است.

براساس آمار منتشره در تارنمای کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل طی سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۸ مجموعاً رقم ۲۵ میلیون دلار در قالب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از مبدأ افغانستان خارج گردیده است (جدول ۳)، ولیکن این رقم بسیار کمتر از رقم

سرمایه‌گذاری افغانستانی‌ها در ایران است. در تحیل این اختلاف فاحش این‌گونه می‌توان بیان کرد که آمار ارائه شده از سوی آنکتاب صرفاً ناظر بر آمار و اطلاعات ورود و خروج سرمایه از مبادی رسمی نظیر نظام بانکی است، لذا نمی‌تواند دربرگیرنده تمامی جریان‌هایی باشد که بعضاً در قالب انتقال نقدی سرمایه به کشورهای دیگر باشد، خصوصاً اینکه به گواهی مسئولین امر، بخش قابل توجهی از ارز وارده به ایران برای پوشش طرح‌های سرمایه‌گذاری بدلیل محدودیت‌های مبادلات بانکی دو کشور عمدتاً در قالب چمدانی به داخل کشور منتقل می‌گردد.

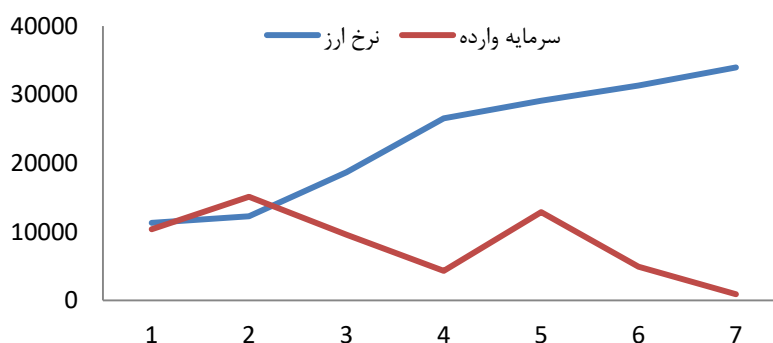
جدول ۳- جریان ورود و خروج سرمایه به افغانستان-منبع: سایت UNCTAD- ارقام به میلیون دلار

عنوان	۲۰۰۵	۲۰۱۰	۲۰۱۵	۲۰۱۸
سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در افغانستان	۲۷۱	۵۴۲۰	۱۶۳۱۰	۱۳۹۲۰
سرمایه‌گذاری مستقیم افغان‌ها در سایر کشورها	۱۵۰	-۰/۷۱	۰/۸۳	۶/۴۰
ارسال وجه بصورت شخصی	...	۲/۲۵	۱/۶۶	۱/۸۰

منبع: سایت UNCTAD

۷-۸- سرمایه‌گذاری خارجی افغان‌ها و مسئله تحریم‌های بین‌المللی ایران

طی بررسی‌های صورت گرفته تحریم‌ها اثر قابل منفی و معناداری بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران داشته است. تحریم‌های آمریکا، اتحادیه اروپا و سازمان ملل سالانه ۷۱۶ میلیون دلار سرمایه‌گذاری خارجی بالقوه را در ایران کاهش داده است [۹]. ارزیابی بازار ارز در ایران بر این مهم دلالت دارد که نوسان‌های نرخ ارز تحت تأثیر رویدادهای سیاسی از جمله تحریم‌های بین‌المللی بوده است [۱۵]. لذا برای بررسی اثر تحریم‌ها بر سرمایه‌گذاری افغان‌ها در ایران به بررسی تغییرات نرخ دلار آمریکا در دوره ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶ و میزان تصویب و ورود سرمایه افغان‌ها در این دوره پرداخته‌ایم.

شکل ۷- تأثیرپذیری سرمایه وارده اتباع افغان و نرخ ارز طی سال‌های ۹۰ تا ۹۶

منبع: سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران

شکل ۷ نشان می‌دهد علی‌رغم روندهای نامتقارن در برخی از دوره‌ها که از تأثیر کاهش نرخ ارز بر افزایش ورود سرمایه حکایت دارد، استمرار این روند برای کل دوره مشهود نیست. مهمتر اینکه در دوره افزایش شدت تحریم‌های بین‌المللی در سال‌های ۹۰ و ۹۱ رقم سرمایه وارده روند رو به رشدی داشته است و همین‌طور در سال‌های پایانی دوره علی‌رغم تصویب برجام و رفع برخی تحریم‌های بین‌المللی و ایجاد برخی گشایش‌ها در عرصه بین‌المللی برای ایران، ورود سرمایه از افغانستان دچار افت محسوسی شده است. بر این اساس می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت سرمایه‌گذاری خارجی اتباع افغانستان از نرخ ارز و تحریم‌های بین‌المللی تأثیر زیادی نپذیرفته است و تغییرات نرخ ارز از تشریح الگویی مناسب برای ورود سرمایه از این کشور به ایران ناتوان است.

۸- نتیجه‌گیری

بررسی روابط ایران و افغانستان مقوله‌ای چند وجهی است که جنبه اقتصادی و تجاری این ارتباط به عنوان یکی از اضلاع مهم، متأثر از سایر جنبه‌ها، همواره مورد توجه طرفین بوده است. حضور مهاجرین افغان برای دوره‌های متمادی زنجیره‌ای از ارتباطات خاص فرهنگی و اجتماعی و البته اقتصادی را بین طرفین ایجاد نموده است. در این میان استفاده از ظرفیت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی برای توسعه اقتصادی طرفین، فرصت خوبی برای اشتراک منافع از محل ایجاد کسب و کارهای جدید است. در این

مقاله سعی بر آن شد تا با تحلیل متغیرهای مؤثر بر مقوله سرمایه‌گذاری خارجی به بررسی و تحلیل سرمایه‌گذاری مستقیم اتباع افغان در ایران بپردازیم که در ادامه نتیجه‌گیری از مباحث در قالب بندهای زیر ارائه می‌گردد:

۱- براساس بررسی‌هایی که صورت گرفت، فضای کسب و کار استان‌ها در پذیرش طرح‌های سرمایه‌گذاری افغان‌ها تأثیر قابل توجهی نداشته و استقرار طرح‌های سرمایه‌گذاری مزبور بدون توجه غالب بر فضای کسب و کار استان‌ها تمهید گردیده است.

۲- تحریم‌های بین‌المللی و همچنین شدت و ضعف آن در دوره بررسی اثر قابل ملاحظه و منظمی بر سرمایه‌گذاری اتباع افغانستان در ایران نداشته است. خصوصاً اینکه با توجه به تبعیت بانک مرکزی افغانستان از سیاست‌های تحریمی آمریکا و تعطیلی آری‌بانک در سال ۹۸ به عنوان تنها بانک ایرانی افغانستان، عمده ورود سرمایه از افغانستان به ایران در قالب انتقال چمدانی ارز و دیگر رویه‌های غیر رسمی صورت پذیرفته است.

۳- فراوانی و پراکندگی حضور سرمایه‌گذاران افغان در استان‌های کشور همبستگی مستقیم و معناداری با جمعیت مهاجران افغان در این استان‌ها دارد. سه استان برتر در این زمینه استان‌های اصفهان، تهران و خراسان رضوی می‌باشد که این موضوع بیش از هر چیز بر اولویت و اهمیت سکونت سرمایه‌گذاران افغان در محدوده سرزمینی ایران و استان‌های محل سرمایه‌گذاری ایشان دارد که نیازمند تأمل بیشتر تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران حوزه تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی کشور دارد. این مقوله که در پارادایم التقاطی دانینگ در قالب مزیت‌های مکانی (موقعیتی) کشور سرمایه‌پذیر به عنوان یکی از شروط لازم برای سرمایه‌گذاری ذکر گردیده، دلیل غالب برای سرمایه‌گذاری سرمایه‌گذاران افغان در ایران را استفاده از مزیت‌های کشور میزبان همچون امنیت پایدار سیاسی و اجتماعی و بهره‌مندی از مزایای اشتراکات فرهنگی، مذهبی و زبانی و دیگر تسهیلات کنسولی است، خصوصاً اینکه بسیاری از آنها سال‌های زیادی سابقه اقامت در ایران را داشته و فرزندان‌شان در ایران متولد شده، در ایران تحصیل نموده و یا در حال تحصیل می‌باشند.

۴- حضور سرمایه‌گذاری خارجی افغان در ایران در بخش‌ها و رسته‌های محدودی تحقق یافته و این طرح‌ها به اتفاق شامل طرح‌های کوچک و متوسط است، به‌طوری‌که میانگین رقم مصوب طرح‌های افغان در ایران ۱۱۷۵ هزار دلار بوده است. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از طریق انتقال فناوری‌های جدید و انتقال مهارت‌های مدیریتی و دانش روز و سرریزهای ناشی از آن‌ها به افزایش قدرت رقابت، ارتقای دانش نیروی کار، افزایش بهره‌وری نیروی کار، افزایش تولید، بهبود تراز پرداخت‌ها، و ... می‌انجامد [۱۰] و این موضوعی است که در بند اول ماده ۲ قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی از آن به عنوان یکی از اهداف جذب سرمایه‌گذاری خارجی یاد شده است. این در حالی است که ورود سرمایه‌گذاران افغان به ایران تأثیری بر تحقق این مهم نداشته است.

۹- پیشنهادات و توصیه‌های سیاستی

محصول تمامی بحث‌ها و بررسی‌های این پژوهش، ساختن پیشنهاداتی است که می‌تواند اتخاذ رویکردهای مبتنی بر هدف را برای تصمیم‌گیران حوزه سرمایه‌گذاری خارجی و سازمان‌های متولی این بخش فراهم نماید. بر این اساس و بر مبنای بررسی‌های صورت گرفته که در بخش‌های قبلی به تشریح آن پرداخته شده است، پیشنهاداتی در راستای نیل به اهداف مشروح در قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی که مصححاً رشد اقتصادی، ارتقاء فن‌آوری، ارتقاء کیفیت تولیدات، افزایش فرصت‌های شغلی و افزایش صادرات را هدف‌گذاری نموده است در قالب‌بندهای زیر ارائه می‌گردد.

- ۱- لازم است نگاه تصمیم‌گیران کلان اقتصادی کشور به سرمایه‌گذاری افغان‌ها در ایران از نگاه امنیتی صرف به نگاه اقتصادی مبتنی بر توسعه روابط سیاسی-امنیتی با درونمایه‌هایی از اقتصاد دفاع بدل گردد.
- ۲- شایسته است سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران در تدوین نقشه راه سرمایه‌گذاری خارجی کشور، جایگاه کشورهای منطقه خصوصاً افغانستان را در تأمین نیازهای سرمایه‌گذاری کشور را در افق میان‌مدت و بلندمدت ترسیم نماید.

- ۳- مدیران استان‌های دارای فراوانی حضور مهاجرین افغان، ضمن اعمال مدیریت اقتضایی، مشوق‌های قانونی برای جذب سرمایه‌گذاران افغان اعمال نمایند.
- ۴- حوزه‌های ورود سرمایه‌گذاران افغان با توجه به علاقه‌مندی‌های آنها و همچنین محدودیت‌های موجود بر مبنای عدم آسیب‌پذیری کسب و کارهای داخلی احصا و جهت‌گیری جذب سرمایه‌گذاری خارجی از افراد افغان بر این اساس شکل گیرد.
- ۵- اهتمام جدی برای اجرای قانون اعطای اقامت ۵ ساله برای سرمایه‌گذاران افغان مشروط به سرمایه‌گذاری ۲۵۰ هزار دلار که در سال ۹۸ از سوی معاون اول رئیس‌جمهور ابلاغ گردید اعمال گردیده و از برخوردهای سلیقه‌ای مدیران استانی در این خصوص به‌طور جدی مقابله گردد.

توضیحات

1. Foreign Direct Investment
 2. Organization for Economic Co-operation and Development (OECD).
 3. United Nations Conference on Trade and Development (UNCRAD).
 4. Hymer
 5. Coase
 6. Caves
 7. Froot & Estein
 8. Cushman
 9. Dunning
 10. Joint Venture
۱۱. در سایر استان‌ها (۱۷ استان) هیچ طرح سرمایه‌گذاری افغانستان به ثبت نرسیده است.

مرجع‌ها

- [۱] استادی، حسین؛ رفعت، بتول؛ رئیسی، عباسعلی (۱۳۹۲). نقش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در رشد اقتصادی (۱۳۵۷ تا ۱۳۸۷) و بررسی رابطه متقابل آنها. نشریه تحقیقات توسعه اقتصادی، شماره ۹، صص ۱۴۷-۱۷۲.

- [۲] جهانگرد، فاطمه؛ شیرمرد، روح‌الله (۱۳۹۲). بررسی اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارج بر تولید ناخالص داخلی در ایران، اولین همایش الکترونیکی ملی چشم‌انداز اقتصاد ایران با رویکرد حمایت از تولید ملی.
- [۳] خطابی، ساناز؛ کمیجانی، اکبر؛ محمدی، تیمور؛ معمارنژاد، عباس (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در منطقه منا. مدل‌سازی اقتصادی، دوره ۱۱، شماره پیاپی ۳۷، صص ۶۳-۷۵.
- [۴] دودانگی، محمد (۱۳۹۵). عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در ایران. پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، دوره ۶، شماره ۲۳، صص ۱۳۱-۱۴۷.
- [۵] ذوالقدر، مالک (۱۳۸۶). مبانی نظری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی. فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه آزاد واحد زنجان، دوره ۳۹، شماره ۲، صص ۸۹-۱۰۷.
- [۶] رحمانی، تیمور؛ معتمدی، سیما (۱۳۹۷). تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر تشکیل سرمایه، بهره‌وری نیروی کار و رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه. فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، دوره ۸، شماره ۳۰، صص ۱۱۷-۱۳۲.
- [۷] زرقانی، سیدهدادی (۱۳۹۵). تحلیلی بر توزیع فضایی مهاجرین افغانستانی استان خراسان رضوی طی سال‌های ۸۲ تا ۹۲، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال ۷، دوره ۲۷، صص ۱۲۷-۱۴۶.
- [۸] زمردیان، غلامرضا؛ حنیفی، فرهاد؛ محبوبی، بابک (۱۳۹۵). بررسی میزان تأثیرپذیری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از توسعه بازار پولی و مالی در اقتصاد ایران، فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری، سال ۷، دوره ۲۵، صص ۲۲۳-۲۴۳.
- [۹] سعادت‌مهر، مسعود (۱۳۹۶). بررسی عوامل مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران با تأکید بر نقش تحریم‌های بین‌المللی، مجله تحقیقات اقتصادی، سال ۱۷، دوره ۵۱، صفحه ۴۱-۵۸.
- [۱۰] سیدنورایی، سیدمحمدرضا (۱۳۹۷). تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در اشتغال کشورهای عضو OECD و کشورهای در حال توسعه. اقتصاد و تجارت نوین، سال ۱۳، دوره ۲، صص ۲۳-۴۲.
- [۱۱] شاه‌میری، فرهاد؛ سلامی، رضا (۱۳۹۰). عوامل مؤثر بر انتقال فناوری از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (مطالعه موردی: صنعت پلاستیک). رشد فناوری، دوره ۷، شماره ۲۷، صص ۲۷-۳۳.

[۱۲] شیخ‌الاسلامی، محمد (۱۳۸۴). مناسبات بین‌المللی تشنج‌آمیز با ایالات متحده آمریکا و اروپا و عدم جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران، رساله دکتری روابط بین‌الملل دانشگاه تهران.

[۱۳] فرزین، محمدرضا؛ اشرفی، یکتا؛ فهیمی‌فر، فاطمه (۱۳۹۱). بررسی اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی، تلفیق روش‌های سیستم دینامیک و اقتصادسنجی، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، دوره ۲۰، شماره ۶۱، صص ۲۹-۶۲.

[۱۴] گرایلی‌نژاد، غلامرضا؛ دقیقی‌اصل، علیرضا؛ استاد رمضان، آذین سادات (۱۳۹۳). تأثیر عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با تأکید بر متغیرهای نهادی و ساختاری؛ فصلنامه علوم اقتصادی، دوره ۸، شماره ۲۹، صص ۱۳۱-۱۵۰.

[۱۵] طیبی، سید کمیل (۱۳۹۶). اثرات تحریم بین‌المللی و سایر عوامل تأثیرگذار بر نرخ ارز در ایران، مجله تحقیقات اقتصادی، سال ۷، دوره ۵۲، صص ۲۳-۴۲.

[۱۶] کیان‌پور، سعید؛ پیری، محمد (۱۳۹۸). عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI)، کشورهای منطقه منا (۲۰۱۵-۱۹۸۰)، سیاست‌گذاری پیشرفت اقتصادی. دوره ۱، شماره ۷، صص ۲۶۲-۲۸۱.

[۱۷] نصابیان، شهریار (۱۳۸۵). نقش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اشتغال ایران. پژوهش‌های اقتصادی. دوره ۵، شماره ۱۲، صص ۹۷-۱۲۲.

[18] Amadú, Ly., José, E., and Nebojsa, S.D. (2018). What drives foreign direct investment: The role of language, geographical distance, information flows and technological similarity, *Journal of Business Research*, **88**, 111-122.

[19] Bussmann, M. (2010). Foreign direct investment and militarized international conflict. *Journal of Peace Research*, **47**, 143-153.

[20] Crawford, N.C., and Klotz, A. (1999). *How Sanctions Work: A Framework for Analysis. In How Sanctions Work: Lessons from South Africa*, International Political Economy Series, Macmillan Press LTD, Hampshire.

[21] Dashti-Gibson, J., Davis, P., and Radcliff, B. (1997). On the Determinants of the Success of Economic Sanctions: An Empirical Analysis. *American Journal of Political Science*, **41**, 608-618.

- [22] Drury, A.C. (1998). Revisiting economic sanctions reconsidered. *Journal of Peace Research*, **35**, 497–509.
- [23] Gheribi, E., and Voytovych, N. (2018). Prospects of foreign direct investments in technology transfer. *Economic and Environmental Studies*, **18**, 551–576.
- [24] Malikane, C. (2018). Foreign direct investment (FDI), productivity and the technology gap in African economies, *Journal of African Trade*, **4**, DOI:10.1016/j.joat.2017.11.001.
- [25] Mitic, B., and Ivic, M. (2016). Ther Impact of Foreign Direct Investement on Export Performance: Case of European Transition Economies. *Independent Journal of Managenent and Production*, **7**, 771–785.
- [26] Nakamura, M., and Zhang, A. (2018). Foreign Direct Investment with Host Country Market Structures and Policy Implications/ and others. Sauder School of Business University of British Columbia. Vancouver, B.C, march2018, Pages 103–135.
- [27] Robert, A., and Hart, Jr. (2000). Democracy and the Successful Use of Economic Sanctions. *Political Research Quarterly*, **53**, 267–84.
- [28] UNCTAD (2018). World Investment Report.
- [29] Walsh, J.P., and Yu, J. (2010). IMF Working Paper Asia Pacific Department Determinants of Foreign Direct Investment: A Sectoral and Institutional Approach, International Monetary Fund.

سیدعلی اصغر موسوی

دانشجوی دکترای اقتصاد

قزوین، اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان قزوین.

رایانشانی: mousavi6150@gmail.com